

Folkomröstningen om kärnkraft

Ingemar Hanssons förslag till en rättvisande folkomröstning om kärnkraft i Ekonomisk Debatt 5/79 innebär att omröstningen kan bli missvisande. Förslaget har även andra nackdelar, hävdar Gunnar Söder. □

I *Ekonomisk Debatt 5/79* har Ingemar Hansson presenterat ett fleralternativförslag till folkomröstning i kärnkraftfrågan. Förslaget omfattar sju olika alternativ, från omedelbar avstängning av all kärnkraft till en fortsatt utbyggnad av kärnkraften, i princip utan någon begränsning. Det anges att förslaget innebär att omröstningens utformning blir mindre avgörande för utfallet och artikeln bär den pretentiösa rubriken "En rättvisande folkomröstning om kärnkraft". Väljarnas fördelning av rösterna på de olika alternativen blir avgörande för omröstningens "resultat". Detta skulle nämligen bestämmas av det sk medianvärdet, dvs det alternativ som på ömse sidor om sig har lika stor andel av rösterna.

De olika alternativen exemplifieras enligt följande:

1. Omedelbar avstängning av all kärnkraft.
2. Avveckling av kärnkraften över en period på två år, inga nya laddningar.
3. Avveckling av kärnkraften över en period på tio år, inga nya laddningar.
4. Fortsatt drift av laddade reaktorer, inga nya laddningar.
5. Fortsatt drift av laddade reaktorer samt laddning av färdigbyggda reaktorer.
6. Fortsatt drift av laddade reaktorer samt laddning av färdigbyggda och planerade reaktorer.
7. Fortsatt utbyggnad av kärnkraften i takt med tillväxten i energifterfrågan.

Utformningen blir avgörande för utfallet

Vad man först frågar sig är om det över huvud taget är möjligt att bedriva en meningsfull omröstningskampanj när alternativen är specificerade på detta sätt. Vilka krafter och intressen ställer upp för de olika alternativen på sådant sätt att de blir någorlunda jämbördigt belysta? Hur kommer en debatt mellan alternativen att te sig? Hur skall väljarna kunna skilja mellan de olika alternativen?

Vidare måste noteras att metoden om någon medför att utformningen blir avgörande för utfallet. Om tex något av alternativen 1 eller 7 samlar 49 procent av rösterna och de övriga rösterna är fördelade på de andra alternativen kommer likväl inte detta alternativ att genomföras, utan ett annat alternativ som erhållit långt färre röster i omröstningen. Att kalla detta en rättvisande folkomröstning verkar milt sagt egendomligt.

Man kan tänka sig olika utfall med samma från rättvisesynpunkt nedslående resultat. Antag tex att alternativ 1 erhåller 45 procent av rösterna och alternativ 7 48 procent, medan återstående röster fördelar sig på de andra alternativen. Omröstningen skulle då anses ha varit ett förord för alternativ 4, som kanske erhållit endast en eller annan procent i folkomröstningen.

Enligt vad vi nu vet om opinionsfördelningen i kärnkraftfrågan är det sannolikt att något av alternativen 3, 4 eller 5 skulle segra om folkomröstningen skulle ske enligt Hanssons förslag och med hans alternativ.

Om medianvärdet enligt den kända opinionsbilden ligger i alternativ 4 kommer tex väljarna att anse det meningslöst att ange intensiteten i sitt kärnkraftmotstånd. Vid bestämmandet av medianvärdet kommer en röst på alternativ 3 att väga lika tungt som en röst på alternativ 1. Bland kärnkraftanhängare skulle förhållandet bli detsamma beträffande alternativen 5, 6 och 7.

Sistnämnda olägenhet skulle undvikas om man i stället för medianvärdet använde det aritmetiska medelvärdet. Detta skulle då kunna beräknas genom antalet reaktorår. Alternativ 6, som synes innebära att tolvreaktorprogrammet genomföres men att inga ytterligare reaktorer över huvud taget bygges, torde i så fall innebära t ex 300–400 reaktorår, medan alternativet 2, dvs avveckling av kärnkraften inom 10 år och inga nya laddningar, skulle innebära mindre än 50 reaktorår. En särskild svårighet skulle ligga i att sätta ett siffermässigt värde på alternativ 7 som innebär fortsatt kärnkraftutbyggnad utan begränsning i tid eller antal.

Hur länge är omröstningens resultat giltigt?

Det problemet överskuggas emellertid av ett annat betydligt större problem i sammanhanget, nämligen frågan om folkomröstningens giltighet i tiden. Folkomröstningen om högertrafiken hölls 1955. År 1967 gick man emellertid emot omröstningsresultatet utan att företa ny folkomröstning. I det fallet uppfattades tydligen utfallet av folkomröstningen ha giltighet i tiden på ca 10 år.

Alternativen 4, 5 och 6 innebär att kärnkraften skall avvecklas inom 20–30 år, om man får tro kärnkraftförespråkarnas uppfattning om reaktorernas livslängd. Kommer väljarna år 2010, då 30 årgångar av de nuvarande väljarna bortfallit och 30 nya årgångar tillkommit, att respektera 1980 års folkomröstning? Det är troligt att de, med rätta, ger allt vad som flyger och far i 1980 års folkomröstning på samma sätt som dagens väljare knappast skulle känna sig bundna av en folkomröstning hållen 1950. Det bör uppmärksammas att detta problem föreligger ifråga om det diskuterade ja-alternativet, t ex tolvreaktorprogrammet. Nej-alternativet däremot som innebär avveckling inom högst 10 år möter däremot inte detta problem. Det kan på goda grunder antas att folkomröstningsresultatet kommer att respekteras åtminstone över tre riksdagsval.

Om man nu trots allt bortser från des-

sa problem och söker tillämpa det förslag baserat på det aritmetiska medelvärdet som skisserats ovan kommer intensiteten i kärnkraftmotståndet respektive dess motsats att viktas in vid fastställandet av "resultatet". I stället uppkommer ett annat problem, nämligen sk taktikröstning. Den som vill ha alternativ 3 vet att en röst på detta väger lätt i förhållande till en röst på t ex alternativ 6 eller 7. Vederbörande bör rent logiskt dra slutsatsen att en röst på alternativ 1 är det säkraste sättet att säkerställa ett "resultat" i närheten av alternativ 3. Det är troligt att man kommer att resonera på detta sätt på båda sidor. Det kan tänkas att 95 procent av rösterna fördelas på alternativ 1 och 7, varefter folkomröstningen anses ha inneburit bifall till t ex alternativ 4.

Det kan ha ett hypotetiskt intresse att beröra också ett tredje medelvärde, det sk typvärdet. Det alternativ som erhåller fler röster än något annat alternativ skall då anses ha vunnit. Foljaktligen kan det räcka med 15–20 procent av rösterna för att vinna folkomröstningen. Det är självklart att detta är en mycket dålig metod för att ge underlag för partiernas och riksdagens ställningstagande. Det är också troligt att en sådan metod skulle medföra att ja-anhängare och nej-anhängare skulle försöka få en röstkoncentration. Nej-anhängarna skulle troligen rekommendera sina meningsfränder att rösta på alternativ 3 och ja-anhängarna rekommendera sina röster på t ex alternativ 6. I praktiken skulle det då bli fråga om två principiellt betonade alternativ, ett nej-alternativ och ett ja-alternativ.

Från allmän demokratisk synpunkt är naturligtvis medelvärdesberäkning av detta slag helt förkastlig. Det kan rent av bli fråga om systematisk manipulation av röster och röstningsresultat. Låt vara att omröstningen endast är rådgivande.

En folkomröstning bör utformas så att den ger råd beträffande det principiella vägvalet. Goda förutsättningar härför finns i kärnkraftfrågan. Det går att utforma tillräckligt konkreta nej- och ja-alternativ. Ett problem med ja-alternativet är att man inte vet, eller kan begära, att

eventuella begränsningar i antalet reaktorer eller drifttid kommer att respekteras av väljare och riksdag om 20-30 år.

*Gunnar Söder**

ningen som generaldirektor vid Kommerskollegium.

Referenser

* Författaren som för tillfället är verksam vid Centerens utredningskanslii tillträder 1 januari befatt-

Hansson, I., [1979], "En rättvis folkomröstning om kärnkraft", *Ekonomiskt Debatt*, årg 7, nr 5